

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond

Karin Kukk

PUKA LINNAEHTUSLIK ANALÜÜS JA
MILJÖÖALADE KAITSE

Bakalaureusetöö

Juhendaja: prof Lilian Hansar

Tallinn 2009

Sisukord

1. Sissejuhatus	4
2. Puka aleviku ajalooline kujunemine	6
2. 1 Puka mõis	6
2. 2 Raudtee rajamine ja Puka asula väljakujunemine	8
2. 3 Puka Eesti Vabariigi perioodil	11
2. 4 Nõukogude periood	14
3. Aleviku hoonestuspiirkondade analüüs	17
3. 1 Puka arhitektuuripärandi üldiseloostus	17
3. 2 Kesk tänava piirkond	17
3. 3 Otepää ja Valga maantee- äärne piirkond	19
3. 4 Kooli tänava piirkond	20
3. 5 Tiigi, Säde, Koidu ja Oja tänava piirkond	21
3. 6 Ebumäe, Metsa ja Oja tänava piirkond	22
3. 7 Tööstuse ja Ääre tänava piirkond	22
4. Puka aleviku osaüldplaneering	24
4. 1 Kesk tänava miljöala	24
4. 2 Kooli ümbruse miljöala	25
4. 3 Metsa tänava miljöala	25
5. Miljööväärtusliku hoonestusala määramise alused	26
5. 1 Miljööala vajalikkuse ja eesmärgid	26
5. 2 Puka aleviku tunnuslik miljö	28
5. 3 Seadusandlikud alused	29
5. 4 Hoonestuse analüüsil kasutatavad väärtuskategooriad	30
6. Ettepanekud täiendavateks miljööaladeks	31
6. 1 Põhjendus täiendavateks miljööaladeks	31
6. 2 Valga ja Otepää mnt äärse miljööväärtusliku hoonestuspiirkonna üldiseloostus	32
6. 3 Kesk tänava miljööväärtusliku hoonestuspiirkonna üldiseloostus	33

7. Kaitse-, kasutus- ja ehitustingimused	35
7. 1 Olemasolev hoonestus	35
7. 2 Uushoonestus	36
7. 3 Üldised soovitud	37
8. Ettepanekud väärtuslike objektide kaitseks	38
9. Kokkuvõte	39
10. Summary	41
11. Kasutatud allikmaterjalid	43
12. Lisad	45

1. Sissejuhatus

Puka vald asub Valgamaa põhjaosas. Puka aleviku näol on tegemist väikese asulaga, mille kujunemisele ja ehituslikule arengule on ajaloolistes uurimustöodes vähe tähelepanu pööratud. Mõisasüdamest eemal paiknev asula sai alguse raudtee rajamisega Tartu ja Valga vahel 1887. aastal, mil see Pukani jõudis. Pukast sai kohaliku majanduse ja kaubanduse üks olulisemaid sõlmpunkte. Sellegipoolest ei arenenud Puka alevikust linna. Puka ajalugu käsitleb põgusalt oma teoses Aksel Tiideberg, kelle materjalidele ajaloo osas käesolevas töös ka üsna palju toetutakse.

Bakalaureuse töö eesmärgiks on:

1. Anda lühiülevaade Puka aleviku kujunemisest raudteerajamisest kuni tänaseni. Linnaehituslikku arengut analüüsitakse ajalooliste kaartide põhjal.
2. Analüüsida põhiliselt 20. sajandi jooksul rajatud hoonestuse erinevaid perioode, hoonestuspiirkondade olemasolevat seisu ning väärtusi välise vaatluse alusel.
3. Analüüsi tulemusel koostada ettepanekud Puka aleviku miljööalade laiendamiseks.
4. Koostada miljööväärtuslike hoonestusalade kaitse-, kasutus- ja ehitustingimused.
5. Tõsta esile valik väärtuslikke hooneid, millele võiks rakendada riiklikku kaitset.

2001. aastal on Puka Vallavalitus kinnitanud osadetailplaneeringu, milles on määratletud ka miljööalad. Linnaehitusliku analüüsi põhjal on selgitatud, et olemasolevad miljööalad pole täielikud ning käesolev bakalaureusetöö teeb ettepanekuid miljööalade laiendamiseks. Miljööalade laiendamist tingib lisaks asjaolu, et Valga maakonna teemaplaneeringuga on kehtestatud „Ruumilise arengu põhimõtted ja suundumused Via Hanseatica mõjualal“. Via Hanseatica näol on tegemist Peterburist läbi Baltimaade ulatuv transpordi- ja turismiteede võrgustik, mis hakkab läbima ka Puka alevikku, ning võib ohustada sealse ajaloolise keskkonna säilimist. Seega on miljööväärtuslike alade laiendamine aktuaalne ning vajalik teema.

Ajaloolise tausta koostamisel on peamiselt kasutatud Aksel Tiidebergi raamatut „Puka vald läbi ajalootuult“, kaardimaterjalid ja planeeringuline info on Riigiarhiivist, Eesti

Ajalooarhiivist ja Maa-ameti kaardiserverist internetis. Põhiosa ajaloolistest fotodest pärineb Aksel Tiidebergi raamatust.

Linnaehitusliku analüüsi ning miljööväärtuslike hoonestusalade ettepanekute tegemisel on kasutatud Lilian Hansari koostatud väljaannet „Miljööväärtused linnas“, milles määratletud metodoloogia on töö aluseks. Bakalaureusetöö eelduseks oli ajaloolise tausta selgitamine, mis võimaldas ajalooliste kaartide abil koostada linnaehitusliku kujunemise analüüsi. Töö käigus on üldistatud linnaehituslikest struktuuridest jõutud analüüsi käigus järjest väiksemate üksusteni.

Miljööväärtuslike hoonestusalade laiendamise ettepanekutes on hoonete väärtushinnangute määramisel eeskujuks võetud teemaplaneering „Tallinna kesklinna miljööväärtuslike hoonestusalade piiride määramine ning kaitse- ja kasutamistingimuste seadmine“. Puka aleviku väärtuslike objektide valikul ja nendele kaitseettepanekute tegemisel on lähtutud Muinsuskaitseameti poolt 2007. aastal algatatud Eesti 20. sajandi arhitektuuri kaitsmise programmist.

Bakalaureuse töös on püütud välja selgitada Puka hoonestuse väärtused, mis iseloomustavad ja kannavad endas tüüpiliste ning silmapaistvate hoonete näol edasi aleviku olemust. Miljööväärtuslike hoonestusalade määramine ja neile kaitse-, kasutus- ja ehitustingimuste seadmine on aleviku olemuse ja ajaloolise arhitektuuripärandi säilimise aspektist oluline.

Bakalaureusetöö käigus tehakse ettepanekud Puka Vallavalitsusele olemasolevat osaüldplaneeringut uuendada ning seal miljööväärtuslikud hoonestusalad laiendada. Kui üldplaneeringu uuendamist lähiaja ette nähtud pole, tuleks koostada teemaplaneering, mis võimaldab teemaringi süvitsi käsitlemist ning eeldavalt viiakse läbi lühema aja vältel. Töös koostatud kaitse- ja kasutustingimuste ettepanekuid saab edaspidi kasutada Puka aleviku üldplaneeringus või teemaplaneeringus.

2. Puka aleviku ajalooline kujunemine

2. 1 Puka mõis

Arvatakse, et esimesed asukad võisid Puka valla aladel tegutseda umbes 5000 aastat tagasi kalapüüdjatena Võrtsjärve ja Väikese Emajõe ääres.

Praeguse Puka aleviku lähedal tegutses mõis juba enne 1529. aastat. Keskajal kandis mõis Perende nime ja pärast Liivi sõda 16. sajandi teisel poole nime Buxhöwdenhof. Saare-Lääne piiskop Reinhold Buxhöwden lähima läänijärglasena ei palunud õigel ajal Tartu piiskopilt taandunud lääni (Puka mõisa osa), uuesti läänistamist ja seetõttu andis viimane osa mõisast 3. veebruaril 1543 oma nõunik Johan Zögele. Zöge omakorda loovutas selle oma õepojale Johann Busxhöwdenile.¹ Seetõttu oli jälle mõis ühe perekonna käes.

Buxhöwedenite järel läks mõis Thomas Bocki omandusse. Poola kuningas Stephan Bathory andis 1584. aastal Bockile Tartumaal kaotatud mõisate asemele Lätimaal uue Suddenbachi nimelise mõisa, mis uue omaniku järel sai nimeks Puka mõis (Bukken muiža) nagu Eestis. Puka nime on saanud 16. sajandi omaniku von Bocki järgi.²

Seejärel läks mõis Caspar Tiesenhauseni, tema järel pärast Liivi sõda vaheldumisi mitmete poolakate kätte ja oli viimaks täiesti laastatud.

Puka mõis lagunes kolmeks: Vana-Puka, Vastse-Puka ja Väike- ehk Koosa-Puka. 1744. aastal kinkis keisrinna Elisabet (Vana-Puka) mõisa oma õuedaam Maria Tšoglokovile, kes müüs selle 1750. aastal krahv Mannteuffelile. Viimane müüs mõisa omakorda kahe aasta pärast parun Niels Johann Wrangellile. 1765. aastal läks kohtu teel nende kätte ka Vastse - Puka. 1752. lasi Wrangell ehitada mõis peahoone.³

Sajandi alguses koondati mõisajäänused ühele perekonnale: Peter von Mölleri ja tema abikaasa Dorothea Wilhelmine valdusse. Peter von Mölleri käest läksid kõik kolm Puka mõisa, osalt pandina, hiljem pärisomandina von Penckerite valdusse.

¹ Eesti Maadeteaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjandus, V osa, Valgamaa. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, 1932, lk 393- 458.

² Tiideberg, Aksel. Puka vald läbi ajalootuulte. Viljandi, 2005, lk 19-20.

³ Hein, Ants. Eesti mõisad. Tallinn: Tänapäev, 2004, lk 160.

21. mail 1852. aastal müüsid major F. von Penckeri pärijad mõisa kihelkonna kohtunikule Carl Gustav Johann Samson von Himmelstiernale. Perekonna käes püsis ühendatud mõis kuni 1919. aasta maareformiga võõrandamiseni. Seoses maaseadusega planeeriti ja asundati mõisamaad aastail 1922-1923. 1922. aastal hävis mõisa peahoone tulekahjus.⁴

1819. aasta talurahvaseadusega algas rahvale perekonnanimede panek. Sama seadusega loodi ka vallad. Kuna esialgu allusid vallad mõisatele, oli valdasid kuus: Aakre, Kuigatsi, Vana-Puka, Vastse-Puka, Väike-Puka ja Soontaga.

Puka mõis tekkis tekkis Tartu–Valga maantee ning Tõrva–Otepää tee ristumiskohale.

⁴ Sealsamas

2. 2 Raudtee rajamine ja Puka asula väljakujunemine

Tähtsamaks eelduseks Puka aleviku kujunemisel võib pidada raudtee rajamist Tartu ja Valga vahele. 1887. aastal jõudis raudtee Pukani, sealt 1889. aastal Riiani. Ehitustöödel kasutati palju kohalikke töömehi. Raamatus "Puka vald läbi ajalootuulte"⁵ on nimetatud 200 kohalikku töölist. Riik maksis mõisnikele iga töömehe eest 45 rubla. Tööline ise sai sellest rahast endale vaid 5 rubla.

1888. aastal valmis Puka jaamahoone (foto nr 1) ja umbes samal ajal on valminud teisedki raudteejaama ümbruskonnas paiknevad hooned, mis tänaseks valdavalt arhitektuurimälestisteks tunnistatud.

Foto nr 1. Puka raudteejaam, 1918.⁶

Puka jaam oli ümbriskonna majanduse jaoks üsna tähtis sõlmpunkt. Näiteks on teada, et 1920. aastal tuli Puka jaama kaudu sisse 300-400 tonni suhkrut ja 1500-2000 tunni heeringaid.

Oluline muudatus toimus ka mõisa majandamises, kus hakati oma toodangut ümber töötleva, kasutades palgatööjõudu või moonakaid. Tekkisid väikesed mõisatöölise majapidamised.

⁵ Tiideberg, lk 80-81.

⁶ Sealsamas, lk 81.

Kolmas tähtis muutus oli see, et talud hakkasid otsima võimalusi rahasaamiseks ja talude paremale järjele viimiseks. Selle tulemusel muutus elanikkonna struktuur ja muutus ka rahva elulaad. Hakati välja rentima oma talu maid.

Esimene kauplus asutati 1892. aastal ja sellele järgnes rida teisi ettevõtteid. 1912. aastal toimus Pukas esimene laat. Laata peeti neli korda aastas. Saame rääkida kompveklarikust (kuulus perekond Praksile), Oru riidevärvimise ja- vanutamise tehase, Missiku limonaadivabrikust. Samal ajal oli asulas kaks juuksurit, kaks rätsepat, kingsepp, pagari- ja vorstivalmistamisettevõtteid.

Suurema Puka tööstusettevõtteks võib nimetada metsakaupmees Friedrich Kingeri asutatud laua- ja mööblivabrikut. Toodang läks valdavalt Inglismaale, Saksamaale ja Põhja - Aafrikasse. Ettevõtte tegeles ka ehitusega. Nende ehitatud on Puka (vana) koolimaja ja Tuletõrje Seltsimaja juurdeehitus. 1940. aastal ettevõtte natsionaliseeriti.

1908. aastal avati Pukas apteek. Praegune maja ilme pärineb enamjaolt 1930. aastatel tehtud ümberehitustest (Foto nr 2).

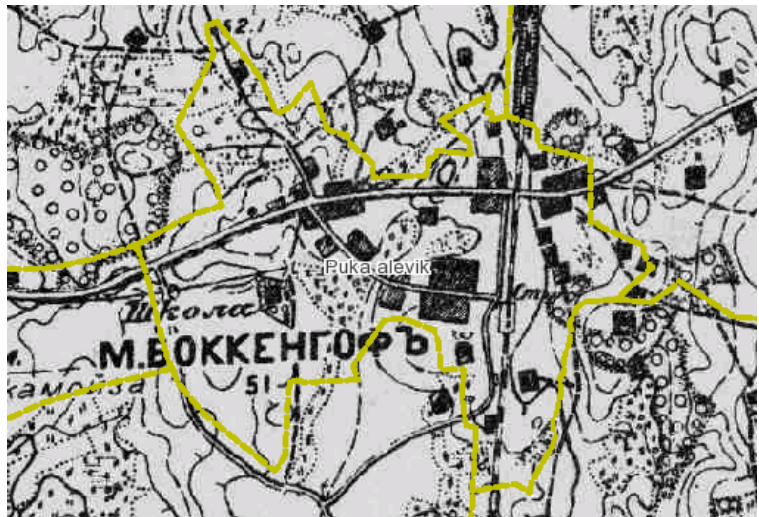
Foto nr 2. Puka apteek, 2008.

Asula majad on ehitatud suurtalude maadele, kes oma krundid ehitamiseks välja rentisid. Renti suurendati pidevalt kuni 1925. aastani, mil anti välja popsiseadus. Selle seadusega võimaldati 0, 3 ha suurused krundid välja osta 4500 marga eest.⁷

⁷ Tiideberg, lk 32.

Verstakaardilt (kaart nr 1) võime välja lugeda, et Otepää ning Valga mnt ääres on hoonestus, samuti on hoonestatud Oja ning Metsa tänav. Seoses raudteega on Kesk tänava raudteepoolne osa hoonestatud.

Kaardilt võib lugeda, et koolile on kuulunud päris suur maa-ala umbes 35 ha.

Kaart nr 1. Verstakaart, 19. sajandi lõpp.⁸

Puka aleviku kujunemisel ongi kõige tähtsamaks etapiks raudtee ehitamine, sest sellega arenes välja alevik enam- vähem sellisel kujul nagu me seda täna näeme.

⁸ Maa-ameti kodulehekül, www.maaamet.ee (vaadatud 10. 10. 2008.)

2. 3 Puka Eesti Vabariigi perioodil

1928. aastal avati Puka-Tõrva bussiliin. Samal aastal toimus teinegi tähtis sündmus- nimelt asutati Puka Ühispank.

1931. aastal on Puka asula elanikud saatnud toonasele Põllutööministeeriumile, milles palutakse uute ehituskruntide loomist ja olemasolevate maade suurendamist. Kahjuks lükati palvekiri tagasi, kuna Puka asula maad olevat lõplikult korraldatud ja asula piires kruntidele juurdelõikeid ei tehtud. Ministeerium soovitas rentida aiamaaks mõeldud maatükke, samuti olevat asulal avalikuks kasutamiseks karjamaa.⁹

Puka asula kujunemisest alates on suurimaks probleemiks olnud tööpuudus. 1921. aastal oli märgitud, et asulas ega selle lähiümbruses ei ole suuri talupidamisi või tööstusi, mistõttu vaesus oli väga suur.¹⁰

Kõige paremal järjel olid talud pärast 1933. aastat, ehk nn kriisiaastaid. Kasvas talude tootlikkus ja elujärg paranes. Hoogustus seltsitegevus. Näiteks loodi Puka aleviku Väikemaapidajate Ühing, mis pidi kaasa aitama väikemaapidajate vaimsetele, majanduslike, agraarpoliitiliste ja õiguslike huvide kaitsele; põllumajanduse, aianduse, mesinduse, loomakasvatuse, käsitöö ja kalanduse edendamise oma ümbruskonna väikemaapidajate keskel.

Riigi Teataja lisas, nr. 94, 10. dets 1934. aastal ilmus nimekiri registreeritud seltsidest ja ühingutest ning sinna on kantud, et 4. okt, 1934. Puka aleviku väikemaapidajate Ühing, juhatuse asukoht Puka alevik, registreerimisnumbriga 4460a.¹¹

1938. aastal jõudis asulasse elekter. 1938. aastal oli asulas 127 maja 780 elanikuga.

Parem majanduslik olukord viis ka selleni, et ehitati uusi ühiskondlikke hooneid. 1937 - 1939. aastal ehitati valmis A. Saare projekti järgi Puka koolimaja vanem osa (foto nr 3), mida loetakse Valgamaa üheks kaunimaks funktsionalistlikus koolimajaks.

⁹ ERA, f 62, n 2, s 4590, Puka alevi maakorraldusest.

¹⁰ Sealsamas

¹¹ ERA, f 4, n 5, s 333, Puka aleviku väikemaapidajate ühingu asjas.

Foto nr 3 .Puka koolimaja, 1937.¹²

Samuti on silmapaistvaks hooneks tuletõrje seltsimaja, praegune rahvamaja, mis valmis 1939. aastal. Eesti Vabariigi ajal tegutsesid praeguse Puka valla territooriumil Kuigatsi ja Aakre vald.

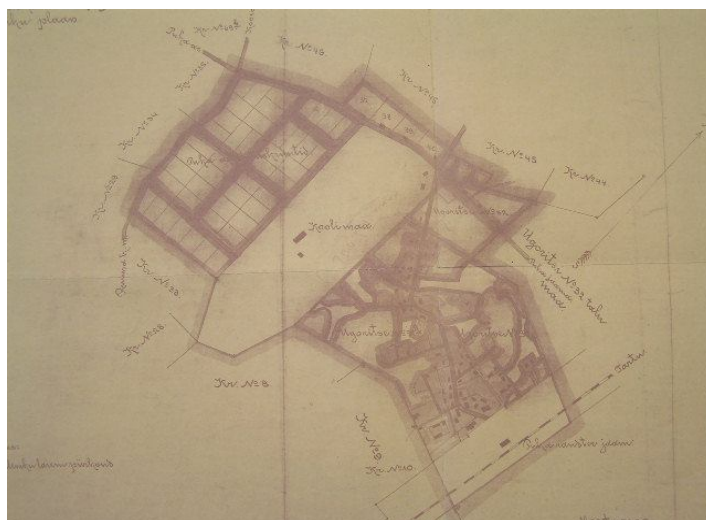
1930. aastad paistavad silma ka intensiivse indivduaalehitusega. Samuti toimus kümnendi teisel poolel hoogne kodukaunistamine, mille "vilju" tänaste iluaedade, hekkide ja puisteedena näha võime.

1926. aasta kaardil (kaart nr 2) on planeeritud korrapärase struktuuriga Tiigi, Säde ja Pargi piirkond. Kruntide suuruseks on arhiivimaterjalide järgi 0, 35 ha.¹³

Kooli maana on endiselt arvel suur krunt (umbes 35 ha).

¹² Tiideberg, lk 99.

¹³ ERA, f 62, n 2, s 4590

Kaart nr 2. Puka 1926. aastal.¹⁴

Eesti Vabariigi 1930. aastad tõid kaasa ehitusbuumi nii ühiskondlike kui individuaalhoonete juures. Periood on jätnud märkimisväärse jälje Puka aleviku ehitusajalukku. Näitena võib tuua koolimaja, mis 1938. aastal valmis, ning 1939. aastal valminud seltsimaja (foto nr 4), ning hulgaliselt individuaalelamuid ning suurejoonelisi ümberehitusi.

Foto nr 4. Puka seltsimaja, 1939.¹⁵

¹⁴ ERA, f 39, n 2, s 634. Kirjavahetus maade koosseisu ja hinnete asjus Puka mõisa järel 1925.

¹⁵ Tiideberg, lk 118.

2. 4 Nõukogude periood

Okupatsiooni eelsündmusteks võib lugeda Punaarmee vägede läbiminekut Puka vallast kahel korral.

1940. aastal alanud okupatsioon teostas reformatsioone erinevail rindeil. Üks olulisemaid murranguid oli eraomandi kaotamine.

1940. aasta maareformiga lõhuti tugevad talud, tekkis hulk jõuetuid uusmaasaajakohti, mis viresid vaesuses, ka ettevõtted natsionaliseeriti ning algasid vangistamised, mis tipnesid 14. juunil 1941. aasta küüditamisega. Puka raudteejaam oli üks viimaseid peatusi nii 1941. kui 1949. aasta küüditatutele. Siit algas lõunaestlaste teekond Siberisse Novosibirskisse ja Irkutskisse.

Nõukogude võimu taaskehtestamisel taastus 1941. aasta olukord, ent muutused olid veel põhjalikumad: viidi läbi uus maareform, natsionaliseeriti ettevõtteid, elamuid, jällegi arreteeriti inimesi. 1945. aastal loodi külanõukogud.

25. märtsil 1949. aasta küüditamine tabas Puka valda üsna rängalt. Seda loetakse isegi enimkannatanud valdade hulka. Küüditamistele järgnes kiirelt kolhooside moodustamine.

26. septembril 1950. aastal kaotati vallad ja moodustati rajoonid. Külanõukogud läksid rajoonide alluvusse.

Peagi avastati, et kõik pisikesed kolhoosid ei toimi ja loodeti, et kui mitu nõrka kolhoosi ühendada hakkas tekkinud suurmajand jõudsalt toimima. Seda aga ei juhtunud, sest nõrukuse peamised põhjused jäid endiselt püsima: ebakompetentne juhtimine, halb töö kvaliteet traktorijaamades ja liialt kõrged töötasud.

31. detsembril 1950 liideti Puka Linnamäe kolhoosiga. Kolhoosi peakontor asus Puka alevikus nn Kuuse majas (Kesk tn 2).

Puka aleviku 1945-1952 (kaart nr 3) aasta kaart näitab, et endiselt on Kooli tänava piirkonnas vaid kooli territoorium. Puka läänepoolses küljes asuvad Säde, Pargi jm tänavad oma korrapärase struktuuriga on olemas, kuid Ääre tänava, samuti Tööstuse tänava korterelamud kerkivad mõned aastad hiljem. Võrreldes verstakaardi analüüsiga on Jaama tänav osaliselt juba hoonestatud.

Kaart nr 3. Nõukogude periood 1945 – 1952.¹⁶

¹⁶ Maa-ameti kodulehekülg, www.maaamet.ee (vaadatud 10. 10. 2008.)

1972. aasta kaardilt (kaart nr 4) on korrapärase planeeringuga Tiigi, Koidu, Säde ning Pargi tänavad. Kooli tänav on saanud täendust. Samuti näme, et Ääre ning Tööstuse tänava korterelamud on juba osaliselt kaardile märgitud.

Kaart nr 4. Puka alevik 1972.¹⁷

Tüüpilist stalinistlikku alevikeskust, nagu paljudes asulates ja linnades on, ei ole Pukas tekinud. Valdavalt jääb nõukogude aegne hoonestus aleviku ääre-aladele.

¹⁷ Rahvusraamatukogu. Kartograafia- ja geograafia saal, KTB – 16004.

3. Aleviku hoonestuspiirkondade analüüs

3. 1 Puka arhitektuuripärandi üldiseloostus

Puka paistab silma erinevaid arenguperioode kajastava, erakordselt rohke arhitektuuripärandiga. Aleviku ilmet kujundavad nii hoonete arhitektuur, haljastus, tänavavõrk kui ka krundijaotus. Pukas on eelpoolnimetatud tegurid üsna hästi säilinud, mistõttu aleviku üldmulje on terviklik.

Pukas alevikus on selgelt eristatavad eriilmelised hoonestuspiirkonnad, mida on bakalaureusetöös iseloomustatud. Esitatud jaotus on üks võimalikest variantidest aleviku analüüsimisel. Hoonestusalade määramisel on lähtunud välivaatlusest, ajaloolisest arengust ning Puka geograafilisest paiknemisest asudes oluliste magistraalide Tartu-Valga raudtee ääres ja mitte kaugel Jõhvi-Tartu-Valga maanteest. Vanimad hoonestuspiirkonnad jäävad Otepää ja Valga mnt äärde, kus esimesed hooned võivad pärineda 19. sajandi algusest. Tänapäevaks on neist paljud ümber ehitatud, kuid üsna paljud on säilinud autentselt. Otepää maantee, mis jookseb põhjast Puka aleviku tingliku piirina, on asula pikim ning tähtsaim ja ajalooliselt üks vanimaid, samas erinevaid aegu kajastav tänav.

Vanimad tänavad lisaks Valga-Otepää maanteele on Kesk ja Jaama. Kesk ja Jaama tänav hoonestus pärineb valdavalt 19. sajandist, mida saab seostada raudtee rajamisega.

Täpsemad kirjeldused erinevatest hoonestuspiirkondadest on esitatud järgnevatel alapeatükkideks. Need piirkonnad iseloomustavad erinevaid ehitusperioode.

3. 2 Kesk tänav piirkond

Kesk tänav on Puka aleviku üks autentsemal kujul säilinud tänavaid. See on tingitud ilmselt ka asjaolulust, et valdav osa mälestisi paikneb just sellel tänaval (tabel nr 1), raudteejaama lähiümbruses. Enamik hoonestusest pärneb 19. sajandi algusest.

Hooned paiknevad valdavalt pikiküljega tänav ääres. Suurem enamus ehitisi on puidust ja ehitismahult väikesed, ühe või pooleteistkorruselised. Tänavamiljöö muudavad huvitavaks vaated hoovidesse, kus nii mõnelgi pool on säilinud vanemad ja originaalsed abihooned.

Tänavalt avanevad vaated Pukale iseloomulikele tiikidele, mis rikastavad aleviku üldpilti. Väärtust lisab tänavale ka Karl Burmani kui esimese tõelise Eesti arhitekti¹⁸ projekteeritud linakaupmehe elamu ning ait. (Fotod nr 5, 6)

Foto nr 5. K. Burmani projekt. 1930.¹⁹

Foto nr 6. 1960. aastad.²⁰

Tänav miljöo kujundavad väikelinlikult rikkalik haljastus, väikesed puitmajad ja siirad ning toredad inimesed.

Kesk tänava väärtus seisneb eelkõige tema hoonestuse autentsuses ning hubases väikelinlikus miljöös. Valdav enamus Puka aleviku arhitektuurimälestisi paikneb just Kesk tänava raudteepoolses tänavalõigis.

¹⁸ Kalm, Mart. Eesti 20. sajandi arhitektuur. Tallinn, 2001, lk 54.

¹⁹ Tiideberg, lk 117.

²⁰ Gens, Leo. Karl Burman monograafia. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1998, lk 69.

Registri number	Mälestise nimi
23202	Puka raudteejaama pea-hoone
23203	Puka raudteejaama ladu
23204	Puka raudteejaama käimla
23205	Puka raduteejaama tööliste elamu
23206	Puka raudteejaama abihoone
23207	Linaladu Pukas Kesk tn 1
23216	Elamu Pukas Kesk tn 11
23215	Elamu Pukas Kesk tn 10
23217	Elamu Pukas Kesk tn 13
23208	Elamu Pukas Kesk tn 2
23209	Kauplus-elamu Pukas Kesk tn 3
23210	Kauplus-elamu Pukas Kesk tn 4
23211	Kauplus-elamu Pukas Kesk tn 5
23213	Elamu Pukas Kesk tn 6
23212	Ait Pukas Kesk tn 5
23214	Apteek-elamu Pukas Kesk tn 8
23218	Puka koolimaja

Tabel nr 1. Arhitektuurimälestised Pukas²¹

3. 3 Otepää ja Valga maantee- äärne piirkond

Otepää maantee näol on tegemist ajaloolise teega, mille olemasolu võib lugeda ka aleviku üheks tekkepõhjuseks. Maanteeäärses piirkonnas on üldilme üsna eklektiline. Osalt asuvad maantee ääres Puka aleviku ühed vanimad hooned, samas on seal palju hilisematest ajajärgudest pärit ehitisi. Siiski on antud piirkonnas üsna hästi ajalooline hõng tuntav ning piirkond vääriks kaitsmist miljööalana.

Hooned paiknevad valdavalt pikiküljega maantee poole. Enamik maju on saanud juurde või peale ehitisi. Üsna arhailist linnaelamut meenutavad Otepää mnt 9 asuv elamu koos abihoonetega (foto nr 7)

²¹ Kultuurimälestiste riiklik register www.register.muinas.ee (vaadatud 10. 10. 2008.)

Foto nr 7. Otepää mnt 9, 2008.

Ajaloolisusi traditsioone meenutavad paljud hooned oma poolkelpkatustega. Otepää mnt on tänasel päeval aktiivse kasutusega ning trantsiitteenä aleviku pildis domineeriv.

Piirkonda peaks väärtustama kui üht vanima asutusega tänavat Puka alevikus.

Foto nr 8. Vaated Valga-Otepää maanteele, 2009.

3. 4 Kooli tänava piirkond

Kooli tänava alguses asuvad kaks vanemat elamut. (Kooli tn 1 ja 2), mis pärinevad ilmselt 19. sajandist. Kooli tänava hoonestus on hõre ja hõlmab lisaks eelpool nimetatud ehitistele (vana ja uus) koolimaja ning paari 20. sajandist pärit individuaalelamut. Koos kahe koolimajaga on tänaval viis ehitist.

Antud piirkonnas tuleks kaaluda Kooli tn 1 elamu arhitektuurimälestiseks võtmist (foto nr 9).

Foto nr 9. Kooli tn 1, 2008.

3. 5 Tiigi, Säde, Koidu ja Oja tänava piirkond

Tiigi, Säde, Koidu ning Pargi tänaval on valdavalt 20. sajandi keskel ehitatud individuaalelamud. Väikesed eramud moodustavad arhitektuurselt üsna kirju piirkonna. Korrapärase tänavavõrgustiku ja ristikülükukujuliste kvartalitega piirkond on planeeritud 1930. aastatel aedlinniku asulaosana, kuid jäi tollal välja ehitamata ning ala hoonestati 1940. aastate teisel poolel.

Tervikuna moodustab piirkond väikese aedlinliku terviku. Väärtuslik on korrapäraselt planeeritud tänavavõrgustik.

Foto nr 10. Vaated Koidu ja Tiigi tänavale, 2008 – 2009.

3. 6 Ebumäe, Metsa ja Oja tänava piirkond

Varasemad talud selles piirkonnas pärinevad 18. sajandi lõpust 19. sajandi algusest. Otepää maantee äärest hargnevad tänavad moodustavad tänasel päeval üsna kauni terviku. Hoonestusalal on väikesed majapidamised, millest mõned üksikud on säilitanud üsna autentse välimuse, kuid valdav osa hoonetest on hilisemate ehitusjärgude peegeldus. Piirkonnas on kauneid näited ka juugendlikest arhitektuurielementidest.

Ebumäe, Metsa ja Oja tänava piirkond paistab silma kauni looduse ning ajalooliste talukohtadega. Puka aleviku osäüldplaneeringus on antud piirkonnad tähistatud ka miljööväärtsliku alana.

Foto nr 11. Vaated Metsa tänavale ja Ebumäe piirkonnale, 2008.

3. 7 Tööstuse ja Ääre tänava piirkond

Piirkonna moodustavad 20. sajandi II poolel valminud korterelamud, mis on ehitatud Tööstuse tänaval asuva metallitsehhi tööliste jaoks. Kuna ala asub eelpool nimetatud Ebumäe hoonestusala läheduses, siis on paljud kortermajad pitkitud endiste talumajapidamiste vahele.

Tööstuse ja Ääre tänava piirkonnad iseloomustavad nõukogude aegset korruselamute ehitust ja on välja toodud kui üks etapp Puka aleviku ehituslikust kujunemisest. Kuna mõlemad

piirkonnad paiknevad individuaalmajade vahetus läheduses, siis ei moodusta need terviklikku, perioodi iseloomustavat planeeringut.

Foto nr 12. Vaated Ääre ja Tööstuse tänavale, 2008.

4. Puka aleviku osaüldplaneering

Puka aleviku kohta on koostatud osaüldplaneering (kaart nr 5) AS ENTEC poolt 2001. aastal. Kuna aleviku iseloomuliku aedlinliku miljöö moodustavadki väikeelamud, on planeeringus määratletud valdavalt väikeelamumaa ja selle reservmaa. Detailplaneeringu kaardil on iseloomulikud suured haljasalad, mida ka uus planeering näeb veelgi rohkem ette. Alevikus on planeeritud alad ka uutele tööstusettevõtetele, mis on kavandatud aleviku äärealadele. Ühiskondlikud hooned paiknevad ajalooliste hoonete näol aleviku keskmes, uuemad (20. sajandi teine pool) hooned äärealadel. Puka aleviku osaüldplaneeringuga on kehtestatud ka kaitsealad, mis sätestavad looduskauni miljööga alasid ja mälestisi ning samuti väärtusliku miljööga ehitusalasid.

Kaitsealade piirid on põhjendatud, kuid aleviku ehitusajaloost tulenevalt tuleks miljööalana kaitsta ka Valga ja Otepää mnt äärset piirkonda ning Kesk tänava Valga mnt poolset osa, mis on aleviku ühed vanimaid tänavaid ning kus on hoonestus üsna ehedal kujul säilinud. Kaitsealadele lisaks võib teha ettepaneku mõne objekti arhitektuurimälestisena kaitse alla võtmiseks.

4. 1 Kesk tänava miljööala

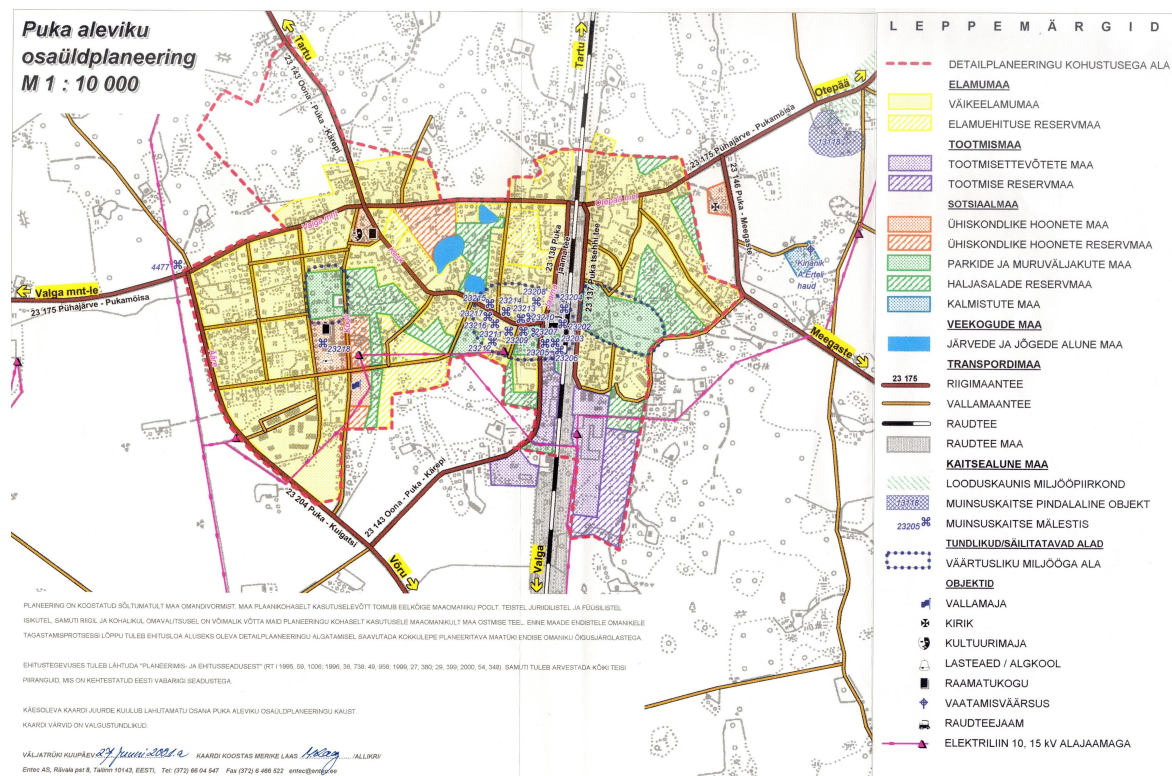
Kesk tänav on osaliselt planeeritud miljööalaks. Ala sisse jäävad kõik arhitektuurimälestisena muinsuskaitse all olevad hooned. Seega kehtib selles piirkonnas „topeltkaitse“ – ühelt poolt muinsuskaitse objektidele rakendatav seadus, mille juurde kuuluvad ka miljööaladel kehtivad kitsendused. Kesk tänava teine pool, kus ei ole arhitektuurimälestisi, kuid on üsna autentsel kujul säilinud tuleks samuti muuta miljööalaks. Kesk tänava miljööala laiendades on võimalus tagada ühe tervikliku ning ajaloolise tänavastruktuuri ning hoonestuse säilimine.

4. 2 Kooli ümbruse miljöola

Kooli lähedal asub looduskaunis miljöola. Kohaliku tähtsusega on kaitse all Puka park koos puistestega ning kaasik kooli juures. Miljöoalas ehitisi ei ole.

4. 3 Metsa tänava miljöola

Metsa tänava miljöoalasse kuulub looduskaitse all olev Ebumägi, mis on kõrge kuusemetsaga kaetud kõrgendik (kõrgus u 140 m). Tegemist on looduskauni miljöoalaga, kuid mille piiridesse jäävad ka osaliselt arhailised talukompleksid.

Kaart nr 5. Puka aleviku osatüüplaneering.²²

²² Puka valla kodulehekül, www.puka.ee (vaadatud 13. 03. 2009.)

5. Miljööväärtuslike hoonestusalade määramise alused

5. 1 Miljööalade vajalikkus ja eesmärk

Tänapäeva rutaka elutempo juures muutub kõik meie ümber kiiresti. Mõtlematult heidekase vana kõrvale ja asendatakse see uue, moodsa ja mugavamaga. Ehitustegevus ja renoveerimine on hoogu kogumas suurlinnade kõrval ka väikestes asulates. Miljööalad kaitsevad puithoonestusega väikelinnu ja alevikke pakkudes neile kaasaegseid arenguvõimalusi, kvaliteetseid elutingimusi, samas väärtustades ja hoides kultuuriloolist pärandit. Oma elamu kaasajastamine ja elutingimuste parandamine on täiesti loomulik protsess, sageli aga kasutatakse ümberehitusel ebasobivaid materjale, ning ajalooline hoone saab moonutatud ning ebasobiva ilme. Tihti paigaldatakse elamutele sobimatuid plastikaknaid, soojustatakse maja väljast poolt, tõstetakse katuseharja ning vahetatakse katusekatte materjali jms. Tulemuseks on moonutatud majad, ei kanna edasi piirkonna traditsioonilist ehitusajalugu ning iseloomulikku miljööd.

Oluline on, et suures ümberehitustuhinas ei unustatakse väikese asula ajaloolist identiteeti. Tuleb tagada uute hoonestuspiirkondade kõrval ka vanade, ajalooliste piirkondade säilimine. Miljööväärtuslike alade loomine pole linna arengu takistamine vaid ajaloolise identiteedi alalhoidmine. Miljööalade eesmärgiks on säilitada mitmekihiline ja paljutähenduslik linnaruum ning väljakujunenud linnaehituslik tervik – tänavate ja kinnistute struktuurid, maastikuelemendid, arhitektuurse miljöö eripära ja väärtuslikele aladele avanevate vaadete säilimine. Miljööalad aitavad kohalikel elanikel väärtustada oma elukeskkonda. Kuna tegemist on aja jooksul välja kujunenud traditsioonilise hoonestusmiljööga on see kohalikele tuttav ning turvaline kodupaik.

Uute alade planeeringul ja uusehituste rajamisel tuleb arvestada ajaloolist miljööd ning seega on olulised lisaks miljööalade määramisele koostada miljööalade kaitse- ja kasutustingimused. Kohaliku omavalitsuse kehtestatud tingimused pole niivõrd ehitustegevuse kontrollimiseks kuivõrd väärtuslike piirkondade arengu suunamiseks. Määratud piirkondades kehtivad rangemad ehitus – ja planeerimistingimused, mille eesmärgiks on olemasoleva keskkonna iseloomulike tunnuste säilitamine.

Miljööalade planeerimine ja kaitse on ka üheks üldplaneeringu tingimuseks. (Planeeringuseadus jõustunud 1. jaan 2003, § 8, lõige 3, punkt 6) ning sealsamas § 9, lõige 2, punkt 11 sätestab, et detailplaneeringu eesmärgiks on vajaduse korral miljööväärtusega hoonestusalade määramine ning nende kaitse- ja kasutamistingimuste seadmine.²³

2001. aastal on Puka Vallavalistus kehtestanud Puka aleviku osaüldplaneeringu, kus on määratud ka väärtuslikud miljööalad. Käesolev bakalaureusetöö teeb ettepaneku miljööalasis laiendada. Kuna osaüldplaneeringus pole kaitse – ja kasutustingimusteni seni jõutud, tehakse nendeks ettepanekud antud töös. Bakalaureusetöös tehakse ettepanekud miljööalade piiride laiendamiseks. Piiride täpsustamine toetub arhitektuuri ajaloolisel inventeerimisel saadud andmetele hoonete või alade väärtuslikkuse kohta.

Miljööväärtuslike alade määramine ja seal kehtivate kaitse – ja kasutustingimuste seadmine on ajendatud soovist säilitada asula omanäolisus. Eesmärk on vältida ühenäoliste asulate tekkimist ning samas tuua esile aleviku ehitusajaloo etapid, mis kajastavad Puka arengu lugu.

Oluliseks eeskujuks antud bakalaureusetööle on ka 2008. aastal jõustunud teemaplaneering: „Tallinna Kesklinna miljööväärtuslike hoonestusalade piiride ning kaitse – ja kasutustingimuste määramine“.

²³ Elektrooniline Riigi Teataja, <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=226995> (vaadatud 24. 02. 2009.)

5. 2 Puka aleviku tunnetuslik miljö

Metoodilises juhendis „Miljööväärtused linnas“ on miljööd käsitletud palju sügavama mõistena kui vaid materiaalne või maastikuline tegur. Miljöo suurust on raske määrata ning kõik tunnetavad seda erinevalt.²⁴

Tunnetusliku miljöo määratlemine on asula esmakülastamisel üsna raske. Mööda Valga-Otepää maanteed Puka alevikku sisse sõites jäävad silma madalad, pikiküljega maantee ääres paiknevad puithooned. Autentsete elamute kõrval paistavad tagahoovidest ajahõngulised abihooned, suured puuviljaaiad ning väikesed veesilmad, mis kõik kokku moodustavad romantilise ja koduse miljöo.

Kesk tänav on vaieldamatult aleviku üks ehedamal kujul säilinud piirkondi. Kohalik elanikkond hindab seda tänavat tema pika ajaloo pärast. Aleviku miljöo oluliseks kujundajaks on ajalooline Valga-Otepää maantee ning Puka raudteejaama ümbrus. Raudtee ongi üheks Puka aleviku tekke ning arengu põhjuseks. Eriti hästi tunneb Pukat raudteega seostades vanem generatsioon – oli ju Puka 20. sajandi keskel tähtis sõlmpunkt ümbruskonna majandusel.

Miljöo tunnetamisel on oluline roll ka kohalikel. Nende miljööväärtuslik tunnetus on palju sügavam kui kaugemalt pärit inimestel. Samas ei märka elanikud väikeseid muutusi, mis ajapikku alevikus toimuvad. Kohalikud väärtustavad Puka aedlinlikku rohelisust ning tiikide rohkust, mis annavad alevikule juurde ühe omanäolise sümboli (foto nr 12).

Tunnetuslik miljöo on individuaalne ja isiklikest kogemustest, mälestusest ja emotsioonidest lähtuv. Seega on oluline, et vallavalitsus kehtestaks miljööalad ning nende kaitse- ja kasutustingimused – selline eeskuju paneks ka kohalikud elanikud oma elukohta väärtustama ning mõtisklema tunnetusliku miljöo üle.

Aleviku miljööd ei kujunda ainult materiaalne keskkond, vaid omaette roll on siirastel ning toredatel inimestel, kes Pukas elavad.

²⁴ Hansar, Lilian. Miljööväärtused linnas, Keskkonnaministeerium, 2004, lk 16.

Foto nr 12. Puka alevikule iseloomulik tiik.

Foto nr 13. Raudtee kui Puka sümbol.

5.3 Seadusandlikud alused

13. novembril 2002. aastal vastu võetud Planeerimisseadus²⁵ § 8 üldplaneeringu lõige 6 sätestab miljööväärtusega hoonestusalade määramise ning nende kaitse – ja kasutustingimuste seadmise. Seal samas § 9 detailplaneering lõige 11 järgi tuleb detailplaneeringu koostamisel vajaduse korral miljööväärtusega hoonestuspiirkonna määramine ning selle kaitse – ja kasutustingimuste määramine.

2001. aastal vastu võetud Puka aleviku osaüldplaneering, milles on määratud ka miljööväärtuslikud alad.²⁶ Osaüldplaneeringus ei ole määratud miljööalal kehtivaid kaitse- ja kasutustingimusi.

²⁵ Elektrooniline Riigi Teataja, <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=226995> (vaadatud 24. 02. 2009.)

²⁶ Puka valla kodulehekülj <http://www.puka.ee/index.php?sisu=19&k=36> (vaadatud 13. 03. 2009.)

5. 4 Hoonestuse analüüsil kasutatavad väärtuskategooriad

Miljööaladel kasutatavad väärtuskategooriate määramisel on eeskuju võetud Tallinna linna teemaplaneeringust „Tallinna Kesklinna miljööväärtuslike hoonestusalade piiride ning kaitse – ja kasutustingimuste määramine“ (2008).²⁷

Käesolevas töös on väärtushinnangute defineerimisel kasutatud järgmisi mõisteid:

- 1) arhitektuurimälestis** on riikliku kaitse all olev hoone, mille arhitektuurilise, ajaloolise või linnaehitusliku väärtuse tõttu on see tunnistatud muinsuskaitseseadusega sätestatud korras mälestiseks.
- 2) väga väärtuslik hoone** on hoone, mis on linnaehituslikult ja arhitektuuriajalooliselt hinnatud väga väärtuslikuks ning on säilitamist vääriv kui piirkonna, ajastu, stiili, arhitekti loominguga või ehitise tüübi silmapaistev näide;
- 3) väärtuslik hoone** on ka miljööst eraldiseisvana märkimisväärne arhitektuurinäide, mis võib olla nii ilmekas miljöoline hoone kui ka miljööst erinev, kuid siiski arhitektuurselt silmapaistev ehitis.
- 4) miljööväärtuslik hoone** on asumile (piirkonnale) tüüpiline hoone, mille väärtus väljendub miljöo edasikandjana hoonete grupis. Lisaks määratleb käesoleva töö autor miljööväärtuslikena ka hooneid, mis mahult ala tüüpiliste hoonetega sobivad.

²⁷ Tallinna Linnaplaneerimise Amet, tupa.tallinn.ee/down.php?id=1209 (vaadatud 24. 02. 2009)

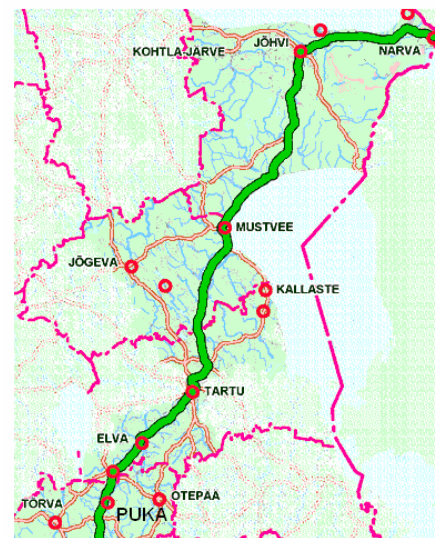
6. Ettepanekud täiendavateks miljööladeks

6. 1 Põhjendus täiendavateks miljööladeks

Puka aleviku geograafiline asend on soodne asudes oluliste liiklusmagistraalide Tartu-Valga raudtee ääres ja mitte kaugel Jõhvi-Tartu-Valga maanteest. Seetõttu on Puka alevik tugev keskus ja mõju ulatus on kasvamas seoses Via Hanseatica projektiga.

Valga maakonnas on kehtestatud teemaplaneering millega maakond toetab liitumist projektiga Via Hanseatica (kaart nr 6), mis on Peterburist läbi Baltimaade ulatuv transpordikoridor kuuludes üleeuroopalise transpordivõrgustiku koosseisu.²⁸ Kehtestatud teemaplaneeringus „Ruumilise arengu põhimõtted ja suundumused Via Hanseatica mõjualal“²⁹ on Puka alevik oluliseks sõlmpunktiks, kuna alevikus olemas administratiivasutus kui ka võimalus transpordi vahetada (rong, buss vms).

VIA Hanseatica teetrass ja arenguvöönd Eestis

Kaart nr 6. Kavandatud Via Hanseatica Eesti trass.³⁰

²⁸ Via Hanseatica kodulehekül, <http://www.toots.ee/VH/index.php?kaust=1&teema=21&order=0> (vaadatud 15. 04. 2009.)

²⁹ Valga Maavalitsus, <http://www.valgamv.ee/web.nsf/est/020EB1B6D1DDEAFD42257516003ABD09> (vaadatud 15. 04. 2009.)

³⁰ Via Hanseatica kodulehekül, www.toots.ee (vaadatud 15. 04. 2009.)

Transpordi – ja turismiteedevõrgustik hakkab läbi jooksmas ka Puka alevikust, mistõttu on oht sealse ajaloolise ehituskeskkonna säilimisele. Tõenäoline on, et lisaks teede laiendamisele planeeritakse senisemast mahukamaid uusehitisi. Seega on miljööväärtuslike alade laiendamine aktuaalne ning vajalik teema.

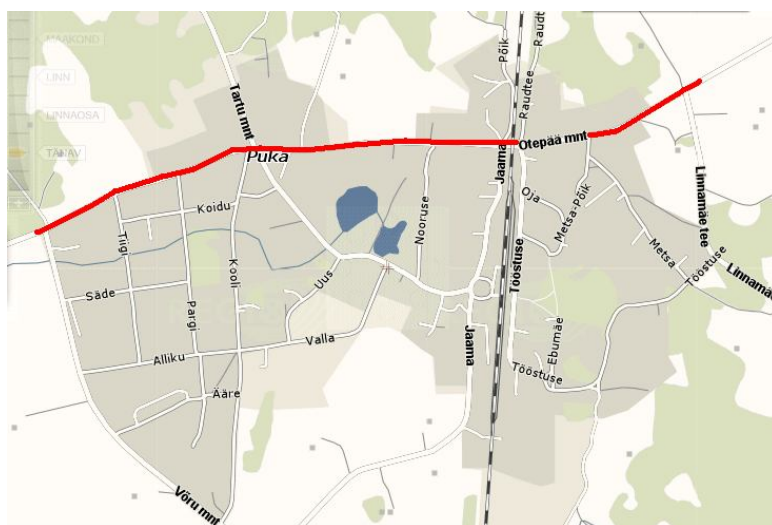
6. 2 Valga ja Otepää maantee äärses miljööväärtusliku hoonestuspiirkonna üldiseloostus

Otepää maantee (kaart nr 7) näol on tegemist ajaloolise teega, mille olemasolu võib lugeda ka aleviku üheks tekkepõhjuseks. Maantee äärses piirkonnas on üldilme üsna eklektiline. Osalt asuvad maantee ääres Puka aleviku ühed vanimad hooned, samas on seal palju hilisematest ajajärgudest pärit ehitisi. Ümber- ja juurdeehitused on kasvutentsis, mis muudab suurel määral olemasolevat miljööd. Siiski on antud piirkonnas üsna hästi ajalooline distantstuntav ning piirkond vääriks kaitsmist miljööalana.

Hooned paiknevad valdavalt pikiküljega maantee poole. Enamik maju on saanud juurde või peale ehitisi. Haljastuses domineerivad viljapuud ja põõsad. Aiapiirdena on levinud erinevad hekid.

Üsna arhailist linnaelamut meenutavad Otepää mnt 9 asuv elamu koos abihoonetega. Ajaloolisi traditsioone meenutavad paljud hooned oma poolkelpkatustega. Otepää mnt on tänasel päeval aktiivse kasutusega ning trantsiitena aleviku pildis domineeriv.

Piirkonda peaks väärtustama kui üht vanima asutusega tänavat Puka alevikus.

Kaart nr 7. Valga-Otepää mnt äärne piirkond.³¹

Foto nr 14. Vaated Otepää maanteele.

6. 3 Kesk tänava miljööväärtusliku hoonestuspiirkonna üldiseloostus

Kesk tänav (kaart nr 8) on Puka aleviku üks autentsemal kujul säilinud tänavaid. See on tingitud ilmselt ka asjaolulust, et valdav osa mälestisi paikneb just sellel tänaval, raudteejaama lähiümbruses. Enamik hoonestusest pärneb 19. sajandi algusest.

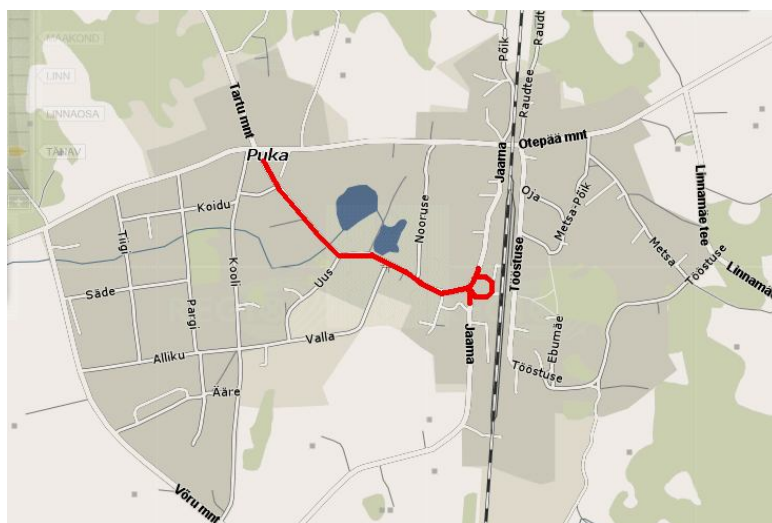
Hooned paiknevad tänava poole valdavalt pikiküljega. Suurem enamus ehitisi on puidustja ehitismahult väikesed. Tänavamiljöo muudavad huvitavaks vaated hoovidesse, kus nii

³¹ Alus Regio kaardid 2008, www.regio.ee (vaadatud 20. 03. 2009.)

mõnelgi pool on säilinud vanemad ja originaalsed abihooned (fofo 16). Tänavalt avanevad vaated Pukale iseloomulikele tiikidele, mis rikastavad tänava miljööd. Haljastuses domineerivad suured viljapuuaiad ning tänavapiiretena erinevad hekid.

Tänav miljöö kujundavad väikelinlikult rikkalik haljastus, väikesed puitmajad.

Kesk tänava väärtus seisneb eelkõige tema hoonestuse autentsuses ning hubases väikelinlikus miljöös.

Kaart nr 8. Kesk tänava piirkond.³²

Foto nr 15. Vaade Kesk tänavale.

Foto nr 16. Arhailine abihoone.

³² Alus Regio kaardid 2008, www.regio.ee (vaadatud 20. 03. 2009.)

7. Kaitse- , kasutus- ja ehitustingimused

7. 1 Olemasolev hoonestus

- Miljööväärtuslikel hoonestusaladel säilitada olemasolevate hoonete mahud, fassaadilahendus ja räästajoon.
- Katusekorruse (pööningu) võib välja ehitada ainult olemasolevas mahus. Erandkorras on lubatud katuseharja ja -räästa tõstmine, mille võimalikkus ja ulatus otsustatakse igal hoonel individuaalselt.
- Väga väärtuslikel ja väärtuslikel hoonetel on katuseharja ja -räästa tõstmine keelatud.
- Katuseakende ja -uukide ehitamine otsustatakse igal konkreetsel objektil ehitusprojektiga soovitatav uukide ja akende lisamine hoovi poole.
- Hoonete uuendamisel lähtuda ehitusaegsest stiilist. Oluline on säilitada fassaadide algupäraseid detailid (voodrilaudis, aknapiirded, aknad, ukсед, puitdekoor jne)
- Väga väärtuslikel ja väärtuslikel hoonetel ei ole lubatud paigaldada plastikaknaid ega kasutada mittenaturaalseid materjale välisviimistluses. Samuti on keelatud paigaldada metalluksi. Eelpoolnimetatud materjale tuleks miljööaladel üleüldiselt vältida.
- Väga väärtuslikel ja väärtuslikel hoonetel ei ole lubatud katusekattematerjalina kasutada profiilplekki ja S-kivi imiteerivaid katusekattematerjale.
- Väga väärtuslikel ja väärtuslikel hoonetel ei ole lubatud välisseinade soojustamine väljast.
- Muid hooneid väljastpoolt soojustades tuleb taastada akende paigutus välisvoodriga ühes pinnas nende välja poole tõstmisega.
- Puithoonete värvimisel tuleb kasutada traditsioonilisi värve ning värvitoone.

- Täpsemad ümberehitamised, laiendamised ja fassaadi muutvad remonttööd tuleb teha projekti alusel, milles tuleb arvestada ümbruskonnas väljakujunenud arhitektuuritavasid.
- Maksimaalselt tuleb säilitada kruntidel ja tänaval piirkonnale iseloomulik haljastus.
- Kruntide maksimaalne täisehitamise protsent on lubatud 20 – 25 %.
- Kultuurimälestised kuuluvad säilitamisele ja restaureerimisele vastavalt muinsuskaitseseadusele.
- Väga väärtuslikud, väärtuslikud ja miljööväärtuslikud hooned kuuluvad säilitamisele ja vajavad säästvat restaureerimist.
- Vähemväärtuslikud või tehniliselt halvas seisukorras hooned võib asendada miljöösse sobivas mahus hoonega. Hoone tehnilise seisukorra hindamiseks tuleb koostada ekspertiis.

7. 2 Uushoonestus

- Hävinud hoonete kohad või tühjad krundid on soovitatav hoonestada olemasolevaid mahte järgivate ehitistega. Uue maja kõrgus peab vastama piirkonna traditsioonilisele harjakõrgusele.
- Säilitada tuleb väljakujunenud ehitusjoon.
- Uute ehituste rajamisel tuleb arvestada ajalooliselt väljakujunenud linnaehituslikku struktuuri (hoonestus- ja plaanistruktuur), olemasoleva hoonestuse stiililist ja ajalist mitmekesisust, arhitektuuritraditsioone ning teisi piirkonnale iseloomulikke detaile.
- Uusehitiste projekteerimisel tuleb arvestada ajaloolise keskkonna miljööd vältimaks uushoonestuse domineerimist ning miljööväärtusliku tänavapildi lõhkumist.
- Uusehitiste rajamisele peab eelnema detailplaneering, kus on määratletud uutele hoonetele esitatavad nõuded.
- Mistahes ehitustegevus tuleb kooskõlastada Puka Vallavalitsusega.

7.3 Üldised soovitusel

- Miljööväärtusega hoonestusaladega vahetult piirnevatel aladel peab ehitustegevusel arvestama sujuvat üleminekut miljöölal olemasolevate hoonete mahtudega.
- Väga väärtuslikud, väärtuslikud ja miljööväärtuslikud hooned kuuluvad säilitamisele ning vajavad säästvat restaureerivat lähenemist.
- Säilitada ajalooliselt väljakujunenud hoonestusstruktuur ja linnaruumielemendid (tänavaruum, väljakud, sisehoovid, piirded, pargid, ajaloolised tänavavalgustuspostid jms)
- Vältida hoonete suuri mahulisi erinevusi.
- Ehitiste püstitamisel või laiendamisel, peale-, juurde-, ümber-, allaehitamisel tuleb järgida ajalooliselt väljakujunenud linnaehituslikku struktuuri, tänavatevõrku, stiililist ja ajastulist mitmekesisust, hoonestuse üldmaastaape, perspektiivvaateid, katusemaastikke ning muud piirkonnale iseloomulikku.
- Katusekorruste väljaehitamine on lubatud ainult olemasolevas mahus. Väga väärtuslikel ja väärtuslikel hoonetel on katuseharja tõstmine keelatud.
- Järgida ajalooliselt väljakujunenud arhitektuuritraditsioone (materjalid, hoonete maastaabid jne).
- Säilitada maksimaalselt hoonete ajaloolised funktsioonid.
- Igasugune ehitustegevus (ehitamine, remontimine, piirdeaedade ehitus või muutmine jms) miljöölaladel tuleb eelnevalt kooskõlastada Puka vallavalitsuses.
- Parkimisalade loomiseks ei tohi kasutada haljasalade pinda.
- Käesolevas töös tehtud ettepanekuid on soovitatav arvestada detail- või teemaplaneeringus, projekteerimistingimuste ja ehitusprojektide koostamisel.
- Mistahes ehitustegevus tuleb kooskõlastada Puka Vallavalitsusega.

8. Ettepanekud väärtuslike objektide kaitseks

Lisaks miljööväärtuslike alade laiendamise ettepanekule määratakse bakalaureusetöös eriti väärtuslikud objektid, mis vajavad tähelepanu, edasist dokumenteerimist ja riiklikku kaitset.

Objektide valikul oli oluline nende autentsus, elujõulisus ning tehniline seisukord. Käesoleva töö lisades on esitatud hoonete inventeerimise tabelid, milles on toodud antud hoonete väärtus ning millest lähtuvalt tehakse ettepanekuid riikliku kaitse alla võtmiseks.

Mõned valitud objektidest paiknevad töös määratletud miljööalade laiendamise piirkonnas, kuid on antud piirkonnale omased ning väärivad esiletõstmist ning kaitsmist.

Ehitusajalooliste väärtuste määratlemisel hinnati „väga väärtuslikuks“ järgmised hooned:

Otepää mnt 8 (lisa 3), Otepää mnt 9 (lisa 4), Otepää mnt 18 (lisa 6), Otepää mnt 21 (lisa 7), Otepää mnt 25 (lisa 9), Kooli tn 1 (lisa 14), Metsa tn talu (lisa 15), Tööstuse tn 4 (lisa 16).

9. Kokkuvõte

Puka alevik on kujunenud raudtee rajamisega Tartu ja Valga vahel. 1888. valminud Puka raudteejaama hoonetekompleks moodustab ühe ajaloolisema piirkonna Pukas.

Aleviku ehituslik ajalugu jääb osaliselt 19. sajandi lõppu 20. sajandi algusesse. Ajaliselt on sajand lühike periood, kuid ehituslikult on see endaga kaasa toonud erinevaid ehitusetappe vastavalt poliitilisele korrale ja üldistele arhitektuursetele suundumustele. Vajaduse miljöölade järele tingib asjaolu, et 20. sajandi lõpu poole on ehitustegevuse välja vahetanud ümberehituse- ja renoveerimislaine. Selle käigus unustatakse ajaloolised väärtused ning paikkonna miljöoline omapära kipub kaduma. Seetõttu on oluline miljööväärtuslike hoonestusalade kehtestamise ning seal kehtivate kaitse-, kastutus- ja ehitustingimuste määramine.

Linnaehituslikus analüüsis uuriti aleviku planeeringulist arengut ning kirjeldati erinevaid ehitusetappe. Ehituslikult samaneb Puka teiste raudteeasulatega, kus kõigis on oluliseks komponendiks raudtee ja arengulugu jääb põhiliselt 20. sajandisse. Olemasoleva ehituspärandi põhjal on võimalik Puka arengut põhjalikumalt käsitleda alates Tartu–Valga raudtee valmimisest 1887. aastal.

Erinevad ajalooperioodid on andnud arhitektuuriliselt väärtuslikke objekte ning oluline on kõiki aleviku ehitusetappe väärtustada ja nende tänaseid arenguid võrdse tähelepanu jälgida. Puka aleviku väärtuseks on tema ajalooline plaanistruktuur oma teede ja tänavavõrgustikuga ning kruntide struktuuriga. Aleviku keskme moodustavad ühelt poolt vana, ajalooline Valga–Otepää mnt mida ääristavad 19. – 20. sajandil ehitatud hooned, ning teisest küljest raudteejaamast maantee suunduv Kesk tänav, mille hoonestus pärineb samuti sajandi vahetusest. Aleviku äärealadel arendati nõukogude perioodil sovhoosi tarbeks korruselamud.

Praegust ehitusetappi Pukas iseloomustab olemasoleva hoonestuse renoveerimise ja restaureerimise vajadus, kuid sageli kasutatakse uusi ja sobimatuid materjale, mis aga rikuvad ajaloolist ilmet. Seetõttu on käesolevas töös pööratud tähelepanu

elamuarhitektuurile ja selle kaitsmisele. Miljööväärtuslike alade loomine aitab aleviku väärtuslike alasid säilitada ning kohalikel oma elukeskkonda rohkem väärtustada.

Puka erinevate hoonestusalade analüüsimisel jõuti järeldusele, et lisaks planeeritule vajavad miljööaladena kaitsmist kaks piirkonda:

1. Valga ja Otepää maantee äärne ala, mis moodustab ühe vanima hoonestusega piirkonna.
2. Lõik Kesk tänaval – Raudtee poolne osa jääb planeeritud miljööalasse ning on valdavalt kultuurimälestistena kaitse all. Valga ja Otepää mnt poolne lõik on aga üsna terviklikult säilinud ning vajab miljööalana kaitset.

Mõlemate eelpoolnimetatud alade piirid on täpsemalt määratletud illustreerivas kaardimaterjalis. Miljööaladest väljajäävatest väga väärtuslikest hoonetest tuleks muinsuskaitse alla võtta Otepää mnt 8, Otepää mnt 9, Otepää mnt 18, Otepää mnt 21, Otepää mnt 25, Kooli tn 1, Metsa tn talu, Tööstuse tn 4.

Teiste väärtuslike hoonete puhul on vajalik detailsem kaardistamine ning vajaduse korral kaitse alla võtmine.

Bakalaureusetöö tulemuseks on ettepanek Puka Vallavalitsusele kehtestatud miljööalade laiendamiseks osaüldplaneeringus või teemaplaneeringu koostamine ning miljööaladel kehtivate kaitse- ja kasutustingimuste määramine.

10. Summary

Town Planning Analysis and Protection of Milieu Areas in The Town of Puka

My Bachelor's thesis concentrates on my research of Puka town, that concerns the valuable objects of the northern part of Valga and on the opportunities to protect those values. The diploma paper's first chapter describes how the town formed. Different areas occupied by construction works are analysed in the second chapter. Also, the building's history and durability.

The following chapters focus on defining the milieu areas of Puka. Puka town government passed a law on detailed planning in 2001, the law concerns milieu-rich areas; the third chapter describes those areas. In the process of the town planning analysis, it became clear that there are not enough milieu areas, due to that, I will make some suggestions on how to expand these areas. The last part of this paper describes the protection and use of Puka milieu areas. In this Bachelor thesis, there are suggestions made for placing under protection some valuable facilities. There are tables added at the end of this paper.

Puka began to exist when the railway between Valga and Tartu was established. In 1887, the railway reached Puka. At that time, the structure of the town developed and it was more or less the same as we can see it nowadays.

By the 20th century, the area near Otepää and Valga Street was built full of houses, so was Kesk Street., which runs towards the railway and on the other side of the railway there are Oja and Metsa Street. Mainly small small farms were built on Oja and Metsa Street. back then. Tiigi, Pargi and Säde Street. were planned with regular-shaped structure by the year 1926.

30s in Estonia brought with them a building boom in social and individual facilities. That period left a well noticeable mark into the town's history. A number of private houses were built and spectacular conversions made. Expansion of the areas near Puka was brought along by the Soviet period. The apartment buildings of Ääre and Tööstuse Streets were constructed during that period. Individual buildings were constructed on Jaama and Nooruse Street.

A village centre typical of Stalin times the way it usually is in other little villages and towns, did not come to Puka. Areas near the village are filled with buildings from the Soviet period.

The period of regained independence of Estonia has not brought along a building boom , however, more has been built and renovated in recent years. Due to that, the protection and building terms and conditions need to be imposed to assure the persistence of the architectural heritage.

The examples for the value categories, which are used on determining the milieu areas, have been taken from Tallinn's thematic plan „Inventory of potential milieu areas in northern Tallinn, 2006“. Different concepts were used when evaluating the buildings: a very valuable building; valuable building; a milieu valuable building; a new construction.

The outcomes of the analysis of the areas are not conclusive and the proposal is just one of the possible versions.

The proposals for milieu valuable area

1. The area around the highway of Valga and Otepää - Buildings are originate from the period the beginning of the 19th century. The buildings and all the structures of the streets are generally well preserved.
2. The area around Kesk Street - (facing the highway of Valga and Otepää) Buildings originate from the beginning of the 19th century. A segment of the street is preserved in a quite authentic way.

A result of this Bachelor's theses is a proposal to the rural municipality government of Puka in order to expand the milieu areas. Suggestions for protection, using and building requirements are made. While making suggestions for the protection and using conditions, it might also be important to inform the local population about the historical buildings surrounding them. This might encourage them to value their place of habitation.

The aim of the paper was not a detailed analysis of building construction history, however, in the town's construction analysis suggestions have been made to the National Heritage Board to take valuable objects under heritage protection.

11. Kasutatud allikmaterjalid

Arhiivid ja kogud

Rahvusarhiiv

1. ERA, f 4, n 5, s 333, Puka aleviku väikemaapidajate ühingu asjas.
2. ERA, f 39, n 2, s 634, Kirjavahetus maade koosseisu ja hinnete asjus Puka mõisa järel, 1925.
3. ERA, f 62, n 2, s 4590, Puka alevi maakorraldusest.

Rahvusraamatukogu

RR 8.k. kartograafia- ja geograafia saal. Sõjaväe topograafia kaart, 1972. aastal.

Raamatud ja trükised

1. Eesti Maadeteaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjandus, V osa, Valgamaa. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, 1932.
2. Gens, Leo. Karl Burman monograafia. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1998.
3. Hansar, Lilian. Miljööväärtused linnas. Tallinn: Keskkonnaministeerium, 2004.
4. Hein, Ants. Eesti mõisad. Tallinn: Tänapäev, 2004.
5. Helme, Mehis. Eesti raudteejaamad. Tallinn: Tänapäev, 2003.
6. Kalm, Mart. Eesti 20. sajandi arhitektuur. Tallinn: Prisma Prindi, 2001.
7. Tiideberg, Aksel. Puka vald läbi ajalootuulte. Viljandi, 2005.

Internetiaadressid

1. Maa- ameti kaardiserver, www.maaamet.ee (vaadatud 10. 10. 2008)
2. Puka valla kodulehekülg, www.puka.ee (vaadatud 10. 03. 2009)
3. Via Hanseatica <http://www.toots.ee/VH/index.php?kaust=1&teema=21&order=0> (vaadatud 15. 04. 2009)
4. Valga Maakonna kodulehekülg
<http://www.valgamv.ee/web.nsf/est/020EB1B6D1DDEAFD42257516003ABD09> (vaadatud 15. 04. 2009)
5. Tallinna Linnaplaneerimisamet tupa.tallinn.ee/down.php?id=1209 (vaadatud 24. 02. 2009)
6. Elektrooniline Riigi Teataja <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=226995> (vaadatud 24. 02. 2009)

Ajaloolised fotod

Aksel Tiidebergi raamatust

12. Lisad

Miljööväärtuslike hoonestusalade laiendamise väärtushinnangute kaart

Ettepanekud väärtuslike hoonete säilitamiseks. Puka aleviku inventeerimistabelid